

Magyarok régi tankönyvekben

A régi történelemtankönyvek a nemzeti nevelés fontos eszközei voltak; a szerzők rendszerint külön is kitértek a magyarság szerepére, sajátos hivatására. Szemléletüket természetesen az általános politikai helyzet, a történelmi tudat és a tankönyv-írás változásai együtt alakították. Áttekintésünk a millenium kora és a második világháború közötti időszak tankönyveiből mazsoláztat: legyen ez a – remélhetőleg korszerűtlennek ható – idézetgyűjtemény is egyfajta hozzájárulás a millicentenáriumi megemlékezésekhez. (A szemelvényeket egykorú helyesírással közöljük.)

„A magyarság a legveszedelemesebb helyen alapított államot a germán és a szláv világ, a nyugati és a keleti császárság között. Ez a helyfoglalása szabta meg történeti hivatását: a Nyugat védelme a keleti támadások ellen és a nyugati műveltség terjesztése keleti szomszédai között.”

(Sebestyén Gyula, 1904)

„Minden elfogulatlanul ítélkezőnek el kell ismernie, hogy míg a magyarság e gyakran veszedelmes feladatot teljesíti, nem egyszer saját létét is kockára teszi. Bámulatos érzékkel a nagyszabású állami élet és cultura iránt Magyarország Közép-európának oly hullámtörője volt, mely ezer évig verte vissza mindazon támadásokat, melyek akár az állami, akár a szellemi élet terén az emberiség előrehaladását veszélyeztették volna.”

(Koczogh – Takáts, 1913)

„... hazánk állandó szellemi közösségben élt a Nyugattal. Ez azért figyelemre méltó, mert az európai áramlatok, amint eljutottak hozzánk, úgy – a legújabb időket leszámítva – mint meg is álltak a Kárpátok vonalain belül. Ez a körülmény azt tanúsítja, hogy Magyarország Nyugat-Európa-hoz tartozik, de határain túl már alacsonyabb kultúrvilág kezdődik.”

(Szolomájer Tasziló, 1931)

„Hasonló volt a helyzet a közelmúltban, a világháború után. Ekkor Kelet felől a vörös bolsevista veszedelem zúdult az ország nyakába, s ha a nemzet nem áll ellen az áradatnak, válságos helyzetbe jut

Nyugat-Európa kétezer éves keresztény kultúrája. A magyarság azonban ismét a Nyugatot választotta a Kelet helyett, és ismét a maga élő testét állította oda elválasztó ékül a barbár Kelet és a művelt Nyugat közé.

Mindezekért a magyar nemzet mélyseges hálát érdemel a Nyugattól, elismerés helyett azonban mindig csak lenézésben, elhagyatottságban és üldöztetésben volt része, minek szomorú bizonyítéka a trianoni békediktátum.”

(Szolomájer Tasziló, 1931)

[Trianon után] „Kultúránk csak akkor lesz újjáteremtő nemzeti erő, ha valóban nemzeti műveltségnek nevezhető. A nemzeti műveltség nem zárja ki a nyugati kultúrák termékenyítő hatását, de szakítanunk kell azzal a Nyugat-imádattal, mely elveti reánk szállott szellemi örökségünket, s az idegen eszmevilág becsmepészésével megrontja nemzeti szellemünket.”

(Miskolczy – Szolomájer, 1930)

„Hazánk területén többféle nép lakik, de köztük mind számánál és geographiai elhelyezkedésénél, mind történeti szerepénél és műveltségénél fogva az államalkotó magyar népet illeti meg az elsőség.”

(Sebestyén Gyula, 1906)

[a németek] „műveltségükkel jótékony hatással voltak az önhhibájukon kívül elmaradt magyarra.”

[az oláhok] „a közbiztonságot állandóan veszélyeztették, úgyhogy átutazó külföldi-

ek az oláhlakta vidéket »rablók paradicsomának« nevezték el.”

(*Marczinkó – Pálfi – Váradi*, 1942)

„Közben megkezdődtek a nemzetiségi mozgalmak... a Kollár János pesti evangélikus tót lelkésztől indított panszlavizmus rohamosan terjedt el fölvidéki vármegyénk tótsága közt s a hol gyökeret vert, elhintette a becsületes és mindig hű nép között a fajgyűlöletet.”

(*Király – Szilágyi*, 1897)

„... csakhogy a bécsi udvarban sokaknak nem tetszett a magyaroknak és a nemzetiségeknek ez a békés együttélése, és ezért izgatni kezdték a nemzetiségeket, hogy szakadjanak el a magyarságtól...”

(*Balogh Albin*, 1942)

„A magyar nép [eredeti] életmódja egyszerű és tiszta volt... A nép erkölcs jámbor, szelid és feddhetetlen volt. Mindenben bővelkedtek, a másét nem irigyelték. Idők multával azonban mindez megváltozott. A szomszéd népekkel beállott sűrűbb érintkezés ez ártatlan erkölcsöket teljesen megváltoztatta; a gyakran vívott harcok szilajjá, kegyetlenné és boszúállóvá tették e népet. A békés foglalkozást megvetve az egész nép harcias, kalandor szellemet öltött magára, foglalkozásuk a harcz és a rabló kalandok lettek, melyeket iszonyú pusztítással gyakoroltak; bátorságban, ij és nyíl használatában és a kopjavesítésben a szomszéd népeket felülmúlták.”

(*Csuday Jenő*, 1897)

„A történettudomány keveset tud őseink legrégebbi történetéről. Csak annyi bizonyos, hogy nemzetünk finn-ugor és török fajúakból alakult... A hadi szerencse nem egyszer cserbenhagyta őket. Különösen nagy baj volt az egység hiánya. Őseink ugyanis akkor hét törzsrre oszolva éltek. A fejedelmválasztás egységes nemzetétette a magyar népet.”

(*Balogh Albin*, 1942)

[Nagy Lajos] „oly nagy hatalomra emelte Magyarországot, hogy egész Európában

első lett; a Balti, Adriai és Fekete-tenger mosta országa határait.”

(*Csuday Jenő*, 1897)

„A buzgó katolikus [Nagy] Lajos nemcsak hódított, de téríteni is akart, s ezáltal a görög valláshoz szívósan ragaszkodó dél-szlávokban és oláhokban mély és következményeiben végzetessé vált ellen-szenvet keltett fel a magyar uralom iránt.”

(*Mika Sándor*, 1902)

„A magyar királyság elég erős volt, hogy határainál egymaga föltartóztassa a török hódítást, s ezzel nagy szolgálatot tett az egész nyugoti kereszténységnek.”

(*Sebestyén Gyula*, 1904)

„A vallási üldözés és politikai elnyomtatás ellen [Rudolf császár idején] a magyar nemzet lép föl először.”

(*Sebestyén Gyula*, 1904)

„A hősök küzdelme nem volt hiábavaló: a Rákóczi szabadságharc két célja – az alkotmány és a vallászabadság biztosítása – az ő vérukból fakadt.”

(*Mangold Lajos*, 1903)

„... más országokban az [1848-as] átalakulás vérrel és vassal történt, a népek fegyverrel vívták ki jogaikat, míg minálunk a vezető osztály felismerte és nagy-lelkű önfeláldozásával megvalósította a szabadság, egyenlőség, testvériség, magasztos eszméjét.”

(*Szádeczky Lajos*, 1902)

„A hadüzenet bejelentése [1914-ben] az összes pártok lelkes csatlakozásával történt. A magyar katonák, a szerb kivételével a magyarországi nemzetiségek is, hősieis önfeláldozással mentek ki a harctérre.”

(*Domanovszky Sándor*, 1931)

„A magyar katonát katonai erényei, hálalmegvető bátorsága és komoly felelősségérzete a monarchia hadseregének legmegbízhatóbb elemévé tették, s ezért a legnehezebb feladatokat neki kellett vállalnia. A megbízhatatlan cseh és szerb ez-

redék helyett legtöbbször a magyarok véreztek.”

(Varga, 1939)

„A ránk kényszerített háborúban [1914–18] a magyar katona mégis valóban csodálatos hősiességről tett tanúságot... Örök dicsőségünk, hogy az óriási túlerővel szemben a hadvezetés hibái és a csehek árulása ellenére is győzelmesen állottuk meg helyünket.”

(Balogh Albin, 1942)

Bihari Péter

Az idézett tankönyvek adatai

Balogh Albin: Magyarország története III., Bp., 1942.
Csuday Jenő: A magyarok történelme, Bp., 1897.

Domanovszky Sándor: Magyarország története VIII., Bp., 1931.

Királyi Pál-Szilágyi Sándor: Magyarország története a középiskolák felső osztályainak, Bp., 1897.
Koczogh András-Takáts György: A magyar nemzet története 1526-tól 1867-ig, Bp., 1913.

Mangold Lajos: A magyarok oknyomozó történelme, Bp., 1903.

Marczinkó Ferenc-Pálffy János-Várady Erzsébet: Magyarország története a szatmári békétől napjainkig, Bp., 1942.
Mika Sándor: Világtörténet II., Bp., 1902.

Miskolczi István-Szolomájer Tasziló: Magyarország története VII., Bp., 1930.

Sebestyén Gyula: Egyetemes történet II., Bp., 1904.

Sebestyén Gyula: Egyetemes történet III., Bp., 1906.

Szádeczky Lajos: Magyarország története II., Bp., 1902.

Szolomájer Tasziló: Érettségi összefoglalások, Bp., 1931.

Varga Zoltán: A magyar nemzet oknyomozó története, Bp., 1939.

A téma általános áttekintése *Unger Mátyás* művében található: A történelmi tudat alakulása középiskolai történelemtankönyveinkben, Budapest, 1976.

A Bartók rádió tanításai

Egy nap a Bartók rádióval. (február 9.) Hattól kilencig *Muzsikáló reggel*, jó zenéssel, kedves riporterekkel, reggel még kissé rekedt hangú interjúalanyokkal, akik többnyire képző- és iparművészek, de van köztük zenész, filmes, színész, író is. Kilentől tízig általában nagyon jó, tiszta zene van, ma *Mozart* és *Haydn*. Tíz-től tizenegyig jó irodalom, ma *Lukiánosz*; *Filozófusok árverése*. Felvonnak a filozófus rabszolgák, mindenki elmondja, mit ér; *Püthagorasz*, *Diogenész*, *Demokritosz*, *Szokratész*... Tizenegykor *Mirella Freni* énekel operáriákat. Tizenkettőkor *Hangverseny délidőben*, zongorázik és vezényel *Kocsis Zoltán*; *Sztravinszkijt*, *Sibeliust*, *Wolfot*, *Brahmsot* játszik. Fél kettőkor kórusmuzsika, ezt nem annyira szeretem, de most *Reger*, *Poulenc*, *Britten*, a moderneket kedvelem. Kettőtől háromig megint jó irodalom, *Krúdy*; Jockey klub. Krúdyt sem szeretem, keveset olvastam tőle, de rádióban jól hangzik. Valaki azt mondta, nem vagyok elég öreg Krúdyhoz. Majd leszek... Háromtól négyig győri klarinétosok *Bachot*, *Mozartot*, *Rossinit*, *Grieget* játszanak. Öt perc híradás után, ami nekem bőven elég,

új magyar zenebemutató; *Durkó*, *Kocsár*, *Geszler* a legjobbak előadásában; *Drahos*, *Csavlek*. Hattól kilencig *Bizet*, a *Carmen*, *de Seiji Ozawa* vezényel, akinek már megjegyeztem a nevét. Kilentől tízig *Chabrier* és *Berg*. Tíz-től tizenegyig kamarazene; *Schumann*, *Mendelssohn*. Éjfél-től kettőig lemezújdonságok; *Bach*, *Telemann*, *Cherubini*, *Beethoven*, *Schubert*, *Brahms*. Ilyen sokáig nem szoktam rádiót hallgatni, nyolctól általában tévét nézek, olvasok, beszélgetek a családommal, de megnyugszom, hogy nyolc után is bízhatok a Bartók rádióban.

Egy másik nap a Bartók rádióval (április 3.) Reggel *Petrányi Judit* kedves hangja, majd *Schubert Arpeggione szonátája* és *Rahmanyinov*. Az előbbinek sokáig csak édeskés dalait ismertem. A Bartók rádió ismertette meg velem *Schubert* ismeretlen operáit, melyek életében soha nem hangzottak el. Kinevelték, egy dalszerző nem tudhat operát írni! *Rahmanyinovot* *Kocsis* fedeztette fel újra velünk. Sokáig nem hallottunk róla, mert se nem modern, se nem klasszikus. Érdekes vita arról, ki kaphatna Nobel-díjat. Most épp *Josef Škvoreckýről* beszélnek, aki a léte-